

KRATKI PRIKAZ

K obrazovanju koje pravi promjenu u Bosni i Hercegovini

Na putu od tradicionalnih nastavnih programa k suvremenim kurikulumima zasnovanim na ishodima učenja

Kako postići veću jednakost i bolju kvalitetu obrazovanja u BiH uvođenjem kurikulumu zasnovanih na ishodima učenja da bi se dostigli standardi vodećih obrazovnih sustava i stvorili mladima preduvjeti za uspješan život i karijeru u sve konkurentnijem svijetu?

Iako su u protekla dva desetljeća u Bosni i Hercegovini (BiH) provedene značajne promjene, formalno obrazovanje u školama još uvijek je u velikoj mjeri tradicionalno.

Zastarjeli nastavni programi, poučavanje i učenje u učionicama, te praksa vrednovanja u školama ne predstavljaju povoljnu obrazovnu sredinu u kojoj se učenicima omogućuje stjecanje znanja, vještina i stavova (kompetencija) nužnih u 21. stoljeću. Adekvatno se ne razvijaju kritičko mišljenje, multiperspektivnost, inkluzivnost i poštovanje različitosti, kao ni vještine rješavanja problema, inovativnost i kreativnost, poduzetništvo i suradnja među mladim naraštajima građana i budućim liderima.

Kroz projekt „Kurikularnom reformom do kvalitetnog obrazovanja”, Misija OESS-a u Bosni i Hercegovini (Misija) utvrdila je da obrazovnim sustavima u cijeloj BiH uglavnom nedostaju koherentnost i orijentiranost k dugoročnim ciljevima. U usporedbi s osnovama na kojima počivaju suvremeni obrazovni sustavi, ovi u BiH naprosto nisu u stanju kod učenika razvijati znanje i kompetencije kakvi su potrebni u današnjem svijetu.

MOŽE LI BIH UHVATITI KORAK S DRŽAVAMA KOJE IMAJU SUVREMENE OBRAZOVNE SUSTAVE?

DA, MOŽE! Ali, da bi došlo do toga, obrazovne vlasti u cijeloj BiH moraju sebi kao najveći prioritet postaviti sistemsku promjenu u obrazovanju.

Takva **sistemska promjena** nalaže oblikovanje jasne **vizije mlade osobe po završetku obrazovanja**. Takvom vizijom bio bi inspiriran i usmjeravan razvoj obrazovanja u vidu **koherentnog cikličnog sustava, orijentiranog na njeno ostvarenje**. A za to je potrebna **ozbiljna promjena fokusa** sa sadržaja **na učenike** i s pamćenja činjenica na razvoj viših kognitivnih i bihevioralnih kompetencija koje bi omogućile mladima da vode uspješan život i karijeru.

Na temelju iskustava drugih država, obrazovne vlasti trebaju poduzeti sljedeće međusobno povezane korake kako bi postigle takvu sistemsku promjenu:

- odrediti jasnu viziju, svrhu i ciljeve obrazovanja;
- uskladiti dokumente kojima je uređeno i usmjereno predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (npr. preko strateških, zakonskih i podzakonskih

akata, predmetnih kurikulumu, pedagoških standarda i normativa);

- sistemski uvesti **kurikularni pristup**, to jest, dobro promišljeno, sistemsko uređivanje i planiranje poučavanja, učenja i vrednovanja pojedinih predmeta tijekom cijelog obrazovanja;
- izraditi i primijeniti **predmetne kurikulume zasnovane na ishodima učenja**;
- uvesti učinkovite **sustave praćenja i evaluacije obrazovnog procesa, kao i vrednovanja i ocjenjivanja postignuća učenika**;
- izraditi novi **materijal za poučavanje i učenje**, uključujući udžbenike i digitalna nastavna pomagala;
- unaprijediti **inicijalno obrazovanje nastavnika** i uspostaviti djelotvorne modele **kontinuiranog profesionalnog razvoja** nastavnika;
- uspostaviti **inkluzivan i transparentan proces promjene** i to tako da svi relevantni akteri i šira javnost mogu sudjelovati i izraziti svoje mišljenje;
- donositi odluke na temelju **mjerljivih podataka** dobivenih **stalnim praćenjem i evaluacijom**, u koje spada i sudjelovanje u velikim međunarodnim istraživanjima postignuća učenika (npr. PISA, TIMSS, PIRLS).

Pozorno osmišljenim, isplaniranim, dobro izvedenim i vođenim procesom promjene stvorili bi se uvjeti za primjenu novih metodologija i modaliteta poučavanja, učenja i vrednovanja u učionicama. Ovo bi omogućilo istinsku promjenu koja bi pružila mladima znanje i kompetencije potrebne za uspjeh.

I na kraju, uz takvu promjenu mogao bi se ostvariti ogroman potencijal bosanskohercegovačke mladeži. Omogućivanje **obrazovanja kojim se pokreću uočljive promjene**, ne bi bilo od koristi samo učenicima, već, naposljetku, i društvu i ekonomiji u cjelini.

Da bi se ostvario ovako izazovan ali vrijedan pothvat, nužne su **odlučnost i međusobna suradnja** svih vlasti i institucija, kao i aktivno sudjelovanje nastavnika, stručnjaka i šire

obrazovne zajednice, te podrška roditelja i učenika.

PROJEKT „KURIKULARNOM REFORMOM DO KVALITETNOG OBRAZOVANJA”

Misija pruža podršku obrazovnim vlastima u BiH u njihovim nastojanjima da svoj djeci osiguraju inkluzivno i nediskriminatorno obrazovanje visoke kvalitete.

Proizašavši iz Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH (Dejtonski sporazum), koordinirajuće uloge u oblasti obrazovanja u međunarodnoj zajednici, kao i jedinstvene nazočnosti na terenu, cilj ovih nastojanja Misije jeste podsticanje održive sigurnosti i dugotrajnog mira u BiH.

U sklopu ovih napora, Misija provodi projekt „Kurikularnom reformom do kvalitetnog obrazovanja”, uz finansijsku podršku Kraljevine Norveške i Republike Italije.

Dosad su u okviru ovog projekta napravljena tri jedinstvena pomagala prilagođena sredini i uvjetima u BiH. Ta pomagala, uz jačanje kapaciteta, pružaju čvrstu osnovu za poticanje sveobuhvatne, koherentne i transparentne promjene u obrazovanju, a posebno na polju izrade predmetnih kurikulumu. To su:

- *Analiza dokumenata kojima se određuju osnovno i srednje opće obrazovanje u BiH (Analiza);*
- *Temeljne postavke za izradu predmetnih kurikulumu (Temeljne postavke)¹; i*
- *Online platforma za izradu i objavu predmetnih kurikulumu (Online platforma).*

---

¹ Oba dokumenta pripremili su: Milica Balaban, Luciana Boban, Namir Ibrahimović, Mile Logara, Vanes Mešić, Sandra Muratović, Marija Naletilić, Kristina Vuca, Mirela

Vukoja i Ivana Zečević, uz stručnu podršku Borisa Jokića, Ane Pešikan i Branka Slivara.

ANALIZA DOKUMENATA KOJIMA SE ODREĐUJU OSNOVNO I SREDNJE OPĆE OBRAZOVANJE U BIH

Svrha *Analize* bila je usporediti i utvrditi dostižu li dokumenti kojima je uređeno osnovno i srednje opće obrazovanje u BiH standarde suvremenih obrazovnih sustava. Kao početni korak u analitičkom postupku, razmotrena su postojeća strateška rješenja u međunarodnom kontekstu, čime su određeni ključni elementi kurikuluma u vodećim obrazovnim sustavima. Konačnim i najbitnijim analitičkim korakom utvrđeni su postojanje i kvaliteta tih elemenata u obrazovnim sustavima u BiH.

Analizom su obuhvaćene dvije razine dokumenata u devet od dvanaest ustavnih jedinica u BiH koje imaju izravnu nadležnost u obrazovanju (Brčko Distrikt BiH, entitet Republika Srpska i sedam kantona u entitetu Federacija BiH):

- 1) strateški dokumenti i zakonski propisi kojima je uređeno obrazovanje; i
- 2) 96 predmetnih programa za šest nastavnih predmeta.

Ove jedinice i dokumenti birani su pažljivo kako bi se osigurao reprezentativan uzorak za cijelu BiH i za različita područja poučavanja, učenja, vrednovanja i razvoja djece i mladih osoba.

Ključni nalaz 1 Analizom strateških dokumenata i zakonskih propisa utvrđeno je da vizija odgoja i obrazovanja nije određena i da ciljevi nisu adekvatno formulirani u cijeloj BiH. Takvo stanje dovelo je do neusklađenosti u obrazovnom sustavu kojim se ne nudi iskustvo učenja prilagođeno potrebama svakog učenika na svim odgojno-obrazovnim razinama.

Ključni nalaz 2 Ključne kompetencije su ili izostavljene ili samo deklarativno navedene bez daljnje razrade ili povezivanja s vizijom, ciljevima ili vrijednostima odgoja i obrazovanja. Ovim je potvrđena tradicionalna priroda obrazovanja u BiH i nedostatak orijentiranosti na razvoj kompetencija nužnih za život i rad u suvremenom svijetu. Takvim pristupom se ne razvija potencijal mladeži i ne ostvaruje njihovo pravo na kvalitetno obrazovanje koje bi im

omogućilo da se nadmeću i surađuju s vršnjacima iz cijelog svijeta.

Ključni nalaz 3 Inkluzivnost je obrađena površno, bez odgovarajuće razrade i objašnjenja kako djelotvorno primijeniti dana rješenja u učionici. Učenici s teškoćama u razvoju i učenju, oni koji zaostaju u nastavi i oni nadareni i talentirani ostaju zanemareni resurs i razvojni potencijal za BiH.

Ključni nalaz 4 Predmetni programi ne predstavljaju sveobuhvatno i koherentno određivanje poučavanja i učenja u pojedinačnim predmetima kroz sve odgojno-obrazovne razine. I dalje su izrazito orijentirani na sadržaj prije nego na učenike kao pojedince i njihov razvoj. Uz takve programe, poučavanje i učenje postaju još beznačajniji za učenike, čime je naglašeno koliko je sustav kronično nemoćan potaknuti individualni razvoj. Sve to dovodi do niske razine postignuća i nepovezanih obrazovnih iskustava, uz gubitak motivacije u kasnijim fazama obrazovanja, a naročito na prijelazima između odgojno-obrazovnih razina.

Ključni nalaz 5 Tamo gdje su formulirani, ishodi učenja u predmetnim programima ne ispunjavaju niti minimum profesionalnih standarda – korišteni su nedosljedno, neadekvatno i uglavnom sadrže očekivanja na najnižim kognitivnim razinama. Tako se dobila praksa u poučavanju kojoj je cilj memoriranje činjenica, a ne razvoj viših kognitivnih i bihevioralnih kompetencija.

Ključni nalaz 6 Praksa vrednovanja nije dostatno razrađena, bilo da je na razini opće strategije ili na razini predmetnog programa, što dovodi do neadekvatnog procesa praćenja i evaluacije. To što nema suvremenih koncepata vrednovanja potiče učenike da se orijentiraju više prema ocjenama, svjedodžbama i diplomama nego prema ovladavanju znanjem i osobnom razvoju.

Analiza strateških dokumenata i pravnih okvira

I. VIZIJA ODGOJA I OBRAZOVANJA

Vizijom se pobliže određuje šta je to što društvo želi postići odgojem i obrazovanjem, to jest, ideja o učenicima i njihovim kompetencijama po završetku obrazovanja. Budući temeljem svakog koherentnog obrazovnog sustava, vizijom se usmjerava određivanje svrhe i ciljeva odgoja i obrazovanja, te ostalih elemenata kurikularnog pristupa.

- Upotrebljivo određenje vizije može se naći u samo jednoj od analiziranih ustavnih jedinica, dok u većini ostalih jedinica uopće ne postoji, a u ostalim jedinicama bilo kakve izjave o viziji su krajnje neadekvatne, loše definirane i nedorečene.

To što nema jasne i koherentne vizije ukazuje na odsutnost sistemskog promišljanja i neuspješno oblikovanje odgoja i obrazovanja koje treba pripremiti mlade za život i rad u današnjem složenom svijetu.

II. SVRHA ODGOJA I OBRAZOVANJA

Svrhom se određuje uloga svake odgojno-obrazovne razine (npr. predškolske, osnovne, srednje) i svake vrste obrazovanja (npr., gimnazijsko, stručno) u dostizanju postavljene vizije. Jasna definicija svrhe služi za određivanje ciljeva odgoja i obrazovanja.

Svrha je definirana u većini analiziranih kantona u Federaciji BiH (preuzeta je iz Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH), dok uopće nije nađena u Republici Srpskoj i Brčko Distriktu BiH.

Nepostojanje jasno određene svrhe kida vezu između vizije i ciljeva odgoja i obrazovanja, što dovodi do neusklađenog i nepovezanog obrazovnog sustava.

III. CILJEVI ODGOJA I OBRAZOVANJA

Ciljevima se pobliže određuje kakvo znanje, vještine i stavove učenik treba imati na kraju određene odgojno-obrazovne razine da bi se dostigle cjelokupna vizija i svrha odgoja i obrazovanja.

Ciljevi postoje u svim analiziranim jedinicama; međutim, uglavnom nisu adekvatno formulirani ili usklađeni sa svrhom.

Ovim se dalje naglašava nekoherentnost obrazovnog sustava, koja se odražava na iskustvo poučavanja i učenja kako učenika tako i nastavnika.

IV. VRIJEDNOSTI ODGOJA I OBRAZOVANJA

Vrijednosti opisuju načela, standarde i vrline koje društvo želi promovirati i poticati u obrazovnom sustavu (npr. ljudska prava, jednakost, solidarnost, meritokracija, poštovanje različitosti).

- Vrijednosti odgoja i obrazovanja nisu navedene u većini analiziranih jedinica, dok su u ostalim pronađene tek nejasne formulacije bez ikakvih pojašnjenja.

Izostavljanjem ideje o vrijednostima, kojima se određuje jedno društvo i koje treba njegovati od rane dobi, propušta se prilika za poticanje razvoja temeljnih vrijednosti demokratskog društva među mladim naraštajima.

V. KLJUČNE KOMPETENCIJE

Ključne kompetencije su složeni sklopovi znanja, vještina i stavova koji se razvijaju cijelog života. Među ostalima, ovdje spadaju pismenost, komunikacija, učenje kako se uči, matematička, digitalna, socijalna i kulturalna kompetencija, te poduzetništvo.

- Mada su deklarativno navedene u nekim od analiziranih jedinica, ključne kompetencije nisu jasno određene, povezane s ciljevima, svrhom i vizijom odgoja i obrazovanja, ili funkcionalno ugrađene u predmetne programe.

Ovo je još jedna potvrda tradicionalnog pristupa u obrazovanju i nepromišljanja o kompetencijama potrebnim za život i rad danas. Takav pristup čini lošu uslugu težnjama mladih i njime se ne ostvaruje njihovo pravo na kvalitetno obrazovanje.

VI. PODRUČNA STRUKTURA KURIKULUMA I MEĐUPREDMETNE TEME

Odgojno-obrazovna područja su grupe srodnih predmeta koje za cilj imaju njihovo usklađivanje i usmjeravanja ka dostizanju vizije, svrhe i ciljeva odgoja i obrazovanja (npr., matematičko-tehničko, društveno-humanističko, informatičko-komunikacijsko područje).

Međupredmetne teme su one kompetencije koje nisu obuhvaćene ni u jednom pojedinačnom predmetu ili se mogu pronaći u više predmeta (npr. osobni i društveni razvoj, održivi razvoj, zdravlje, poduzetništvo).

- Odgojno-obrazovna područja navedena su samo u jednom dokumentu, dok međupredmetne teme uopće nisu pronađene.

Neodređivanje područne strukture i međupredmetnih tema još jednom ukazuje na izrazitu predmetnu fragmentiranost. Ovim se zastarjelim pristupom onemogućuje međusobna povezanost predmeta, dubinsko učenje² i razvoj ključnih kompetencija.

VII. INKLUZIVNOST U ODGOJU I OBRAZOVANJU

Pod **inkluzivnošću u obrazovanju** podrazumijeva se fleksibilnost u poučavanju, učenju i vrednovanju u cilju prilagođavanja različitim potrebama i mogućnostima učenika. Ovo je potrebno kako bi se odgovorilo na raznolikost potreba kroz sve veće sudjelovanje u učenju svih učenika i različitih kultura i zajednica, te da bi se smanjila i uklonila isključenost u obrazovanju i iz njega.³

- Inkluzivnost u obrazovanju je u svim analiziranim jedinicama uređena usko - samo u smislu inkluzije učenika s teškoćama u razvoju i učenju ili, pak, nadarenih i talentiranih učenika, ali bez adekvatnog pojašnjenja kako je primijeniti u praksi.

Ovo ukazuje na slabo razumijevanje toga što se pod inkluzivnošću u obrazovanju podrazumijeva, kao i toga kako se postiže promjena u praksi u

učionici kako bi se bolje zadovoljile raznolike potrebe svih učenika.

VIII. VREDNOVANJE

Vrednovanje se odnosi na praćenje i procjenjivanje postignuća učenika kako bi se utvrdile teškoće u učenju i unaprijedio proces učenja, te dostigli ishodi učenja i cjelokupni ciljevi odgoja i obrazovanja. Vodeći obrazovni sustavi sadrže utvrđena načela vrednovanja kojima se usmjeravaju učenje i razvoj učenika.

- Ključna načela vrednovanja nađena su u svim analiziranim jedinicama, ali samo na razini pravilnika i bez dodatne razrade na razini predmetnih programa.

Zbog nepostojanja dobro definiranih suvremenih koncepata vrednovanja, u praksi se učenici i dalje potiču da se orijentiraju više prema ocjenama, svjedodžbama i diplomama, nego prema ovladavanju znanjem i osobnom razvoju.

² Fullan, M., Quinn, J. & McEachen J. J. (2018). *Deep Learning: Engage the World Change the World*. Thousand Oaks, California: Corwin.

³ UNESCO. (2009). *Policy Guidelines on Inclusion in Education*, p. 9. Paris: UNESCO.

Analiza predmetnih programa

1. OPIS NASTAVNOG PREDMETA

U **opisu predmeta** utvrđuju se mjesto tog predmeta u obrazovnom sustavu i njegova uloga u postizanju cjelokupnih ciljeva, svrhe i vizije odgoja i obrazovanja.

- Tek oko trećine analiziranih predmetnih programa sadrži opis predmeta. Ti opisi, međutim, govore o akademskoj disciplini umjesto o značaju tog predmeta u širem obrazovnom kontekstu i razvoju učenika. **Na taj način se ograničava razumijevanje nastavnika, učenika i roditelja o tome šta je svrha predmeta.**

2. CILJEVI UČENJA I POUČAVANJA PREDMETA

Ciljevi su široko postavljeni iskazi o tome koja se znanja, vještine i stavovi očekuju od učenika u okviru pojedinog predmeta.

- Većina analiziranih predmetnih programa sadrži ciljeve; oni su, međutim, često isuviše konkretni i neadekvatno formulirani, pa se tako **ne uspijeva prenijeti što se zapravo očekuje od učenika.**

3. KLJUČNE KOMPETENCIJE⁴

- **Ključne kompetencije** nisu konkretno određene u analiziranim predmetnim programima, ali se njihovi elementi mogu uočiti preko predmetno-specifičnog znanja, vještina i stavova (npr. numeričke kompetencije u matematici).

4. ISHODI UČENJA

Ishodi učenja su jasna i precizna očekivanja o tome kakvo znanje, vještine i stavove učenici trebaju steći na kraju svake školske godine.

- Češće se pojavljuju u analiziranim predmetnim programima osnovne škole nego srednje opće škole (gimnazije). Tamo gdje su formulirani, ishodi ne ispunjavaju ni minimum profesionalnih standarda, što **vodi do prakse u poučavanju kojoj je cilj memoriranje činjeničnog znanja i, kao**

posljedica toga, nedostatak razvoja viših kognitivnih i bihevioralnih kompetencija.

5. NAČELA POUČAVANJA I UČENJA

Načela poučavanja i učenja opće su smjernice nastavnicima o tome kako organizirati proces poučavanja da bi na djelotvorniji način postigli ciljeve poučavanja i učenja predmeta i ishodi učenja (npr. principi fleksibilnosti, inkluzivnosti, socijalne interakcije i kontekstualizacije).

- Analizirani predmetni programi ne sadrže koherentna i detaljno razrađena načela. Pristup usmjeren na učenika i opće metodičke upute navode se samo deklarativno bez ikakve povezanosti s vizijom, svrhom i ciljevima odgoja i obrazovanja ili poučavanja i učenja predmeta. **Ovim bi se mogla povećati već postojeća nejednakost u samom sustavu, osobito između škola u povoljnom i škola u nepovoljnom položaju.**

6. INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE TEHNOLOGIJE (IKT)

Budući da je **digitalna pismenost** od suštinskog značaja za život i rad u 21. stoljeću, u predmetnim kurikulumima vodećih suvremenih obrazovnih sustava jasno su naglašeni uloga i mjesto IKT-a u poučavanju i učenju svih predmeta.

- Samo se u nekim analiziranim programima spominje IKT u okviru domaće zadaće, dok se uloga IKT-a u procesu poučavanja i učenja i postizanju ciljeva uopće ne razmatra. **Ovo dalje doprinosi sadašnjoj irelevantnosti predmetnih programa u BiH.**

---

⁴ Vidjeti pod V. Ključne kompetencije.

7. OSTALI KLJUČNI ELEMENTI

Ni u jednom analiziranom predmetnom programu uopće nema nekih vitalnih elemenata suvremenog predmetnog kurikulumu, poput: kako poučavanje i učenje predmeta doprinosi razvoju ključnih kompetencija; povezanost između predmeta i s drugim predmetima; fleksibilnost programa u odgovaranju na konkretne obrazovne potrebe svih učenika. Posebno brine to što niti jedan analizirani predmetni program ne nudi smjernice za praćenje, vrednovanje i ocjenjivanje.

Ovaj kratki prikaz sačinjen je na osnovu dokumenta *K obrazovanju koje pravi promjenu: Izvješće o analizi dokumenata kojima se određuju osnovno i srednje opće obrazovanje u Bosni i Hercegovini - na putu od tradicionalnih nastavnih programa k suvremenim kurikulumima utemeljenima na ishodima učenja*, kojeg je 2020. godine izradila grupa autora, stručnjaka iz oblasti obrazovanja, koje je angažirala Misija OEES-a u Bosni i Hercegovini u okviru projekta „Kurikularnom reformom do kvalitetnog obrazovanja”, kojeg provodi Misija uz financijsku podršku vlada Kraljevine Norveške i Republike Italije.

Svako gledište, izjava ili mišljenje izraženo u ovom kratkom prikazu, a za koje nije izričito naznačeno da potiče iz Misije OEES-a u Bosni i Hercegovini, ne odražava nužno zvaničnu politiku Misije OEES-a u Bosni i Hercegovini.

Norwegian Embassy
Sarajevo

Embassy of Italy
Sarajevo